

Fritid i forbindelse med helg og høytid

Innholdsfortegnelse	side
Forord	3
Fritid i forbindelse med helg og høytid	4
Søndagsarbeid, Aml § 10-10	5
Daglig og ukentlig arbeidsfri, Aml § 10-8	5
F1, F2, F3, F4 og F5 markering	7
Ulike måter å utarbeide turnus i forbindelse med helg og høytid	8
Eksempel A1 Arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn	8
Eksempel A2 Hovedregel i kombinasjon med unntaksregel	9
Eksempel B1 Fri halvparten av søn- og helgedagene i løpet av 3 uker	10
Eksempel B2 Fri i gjennomsnitt annenhver søn- og helgedag over 26 uker	11
Fremgangsmåte ved utarbeiding av høytidsturnus	12
Oppsummering	13
Spørsmål og svar	14

Forord

Dette heftet er utarbeidet av Norsk Sykepleierforbund, Fagforbundet, Delta og Fellesorganisasjonen (FO) med den hensikt å klargjøre regelverket knyttet til arbeid og fritid i forbindelse med helg og høytid.

Arbeid på søn- og helgedager er som hovedregel ikke tillatt, jf. arbeidsmiljøloven § 10-10. Arbeidstakerne skal derfor ha fri på slike dager. Fordi enkelte arbeidsplasser ikke kan stenge på søn- og helgedager dager, har arbeidsmiljøloven kapittel 10 også regler for dette.

Bestemmelsen i aml § 10-10 må ses i sammenheng med bestemmelsen i § 10-8 (4) om at ukentlige arbeidsfri om mulig skal legges til søndager, og at arbeidstaker som har jobbet på en søn- og helgedag skal ha fri følgende søn- og helgedag. Bestemmelsen er først og fremst begrunnet i hensynet til arbeidstakernes sosiale og velferdsmessige behov

Arbeidsmiljøloven gir adgang til å gjennomsnittsberegne søn- og helgedagene i forbindelse med helg og høytid, slik at arbeidstaker kan oppnå samlet fritid. Dette forutsetter skriftlig avtale.

Det er viktig at arbeidstaker og tillitsvalgte er kjent med aml § 10-8 (4), fordi bestemmelsen har betydning for omfanget av fritid i forbindelse med helg og høytid.

I dette heftet er arbeidsmiljølovens bestemmelser som omhandler arbeid og fritid i tilknytning til søn- og helgedager tatt inn, nærmere omtalt og eksemplifisert.

Oslo
Juni 2009

**En høytidsturnus som arbeidstaker
er fornøyd med gir:**

- 😊 Økt trivsel og medarbeidertilfredshet
- 😊 Bidrar til et godt arbeidsmiljø
- 😊 Kan være en medvirkende årsak til reduksjon av sykefraværet

Fritid i forbindelse med helg- og høytid

Det er viktig for å starte planleggingen av arbeids- og fritiden i forbindelse med høytiden i god tid. Spesielt viktig er det i forhold til medarbeidertilfredshet og et godt arbeidsmiljø på arbeidsplassen. For tillitsvalgte er det viktig å innhente opplysninger fra medlemmene for å avklare ønsker og behov med tanke på hvordan fritiden skal plasseres.

Som nevnt i forordet er arbeid på søn- og helgedager som hovedregel ikke tillatt, jf. aml § 10-10. Arbeidstakerne skal derfor i utgangspunktet ha fri på slike dager. Det har alle dagarbeidere, men turnusarbeidere må av naturlige årsaker arbeide noen av disse dagene, slik arbeidsmiljøloven gir adgang til. I de store høytidene vil turnusarbeidere som oftest ha rett til *flere* fridager enn det som følger av den ordinære turnusplanen, (F3). I tillegg har tariffavtalen egne bestemmelser som bl.a. regulerer fritiden i forbindelse med høytidene, (F4 og F5).

Arbeidsmiljølovens krav om fritid vil i mange tilfeller også medføre behov for endring av turnusplaner og utarbeidelse av egne høytidsturnuser. Slike turnuser skal avtales med tillitsvalgte, på samme måte som ordinære turnuser, jf. aml § 10-5 (2).

Bestemmelsene i aml § 10-3 om arbeidsplan får også anvendelse. Turnusplaner skal drøftes med tillitsvalgte senest 2 uker før iverksettelsen. På de fleste arbeidsplasser har partene lokalt imidlertid avtalt lengre varslingsfrist for høytidsturnuser, oftest over 1 måned før iverksettelsen. Det er for å sikre at arbeidstakerne skal kunne planlegge fritiden i forbindelse med høytidene i god tid.

Viktig:

Omarbeiding av ordinær turnus i form av utarbeidelse av en egen turnus i forbindelse med høytider, forutsetter skriftlig avtale med tillitsvalgte.

Søndagsarbeid. Aml § 10-10.

I utgangspunktet skal alle arbeidstakere ha fri på søn- og helgedager.

Aml § 10-10 (1):

"Det skal være arbeidsfri fra kl. 18.00 dagen før en søn- eller helgedag og til kl. 22.00 dagens før neste virkedag. Jul-, påske- og pinseaften skal det være arbeidsfri fra kl. 15.00 til kl. 22.00 dagen før neste virkedag. Arbeid innenfor disse tidsrom regnes som søn- og helgedagsarbeid"

Aml § 10-10 (2):

"Arbeid på søn- og helgedager er ikke tillatt med mindre arbeidets art gjør det nødvendig"

Aml § 10-10 (3):

"Arbeidsgiver skal drøfte behovet for søn- og helgedagsarbeid med arbeidstakernes tillitsvalgte før det iverksettes"

Daglig og ukentlig arbeidsfri. Aml § 10-8.

Arbeidsmiljølovens § 10-8 (4) omtaler ukentlig fritid:

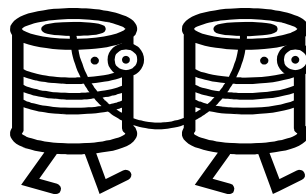
"Arbeidsfri som nevnt i andre ledd skal så vidt mulig omfatte søndag. Arbeidstaker som har utført søn- og helgedagsarbeid skal ha arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn. Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale en arbeidstidsordning som i gjennomsnitt gir arbeidstaker arbeidsfri annenhver søn- og helgedag over en periode på 26 uker, likevel slik at det ukentlige fridøgn minst hver tredje uke faller på en søn- eller helgedag"

Andre setning i aml § 10-8 (4) om at arbeidstaker som har utført søn- og helgedagsarbeid skal ha arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn, er lovens hovedregel.

Dersom arbeidstaker i sin turnusplan er satt opp til å jobbe en søn- eller helgedag, skal følgende søn- eller helgedag være fri. Dersom arbeidstaker etter den opprinnelige turnusplanen har fri den påfølgende søn-/helgedag, opprettholdes denne fridagen.

Viktig:

Arbeidstaker som i sin turnusplan er satt opp til å jobbe på en søn- eller helge dag har krav på arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn.

Tredje setning i aml § 10-8 (4)- unntak

I helsesektoren har det vært tradisjon for å gjennomsnittsberegne søn- og helgedager i en høytidsturnus for eksempel over en periode på 3 eller 6 uker. På den måten kan arbeidstakerne få samlet fritid i høytidene.

Gjennomsnittsberegning av søn- og helgedager forutsetter skriftlig avtale med arbeidsgiver. Ordlyden i arbeidsmiljøloven § 10-8 (4), tredje setning, er på dette punkt noe misvisende, idet det fremgår at avtalen skal inngås med den enkelte ansatte. I tidligere lov fremgikk det uttrykkelig at det var tillitsvalgte som hadde adgang til å inngå slike avtaler. Ifølge Departementets brev av 14.01.08 har det ikke vært meningen å endre dette:

"Departementet kan ikke se at ovennevnte endring innebærer noen begrensning i adgangen som tillitsvalgte hadde til å inngå slike avtaler."

Arbeidstakerorganisasjonene mener derfor at i virksomheter hvor det er inngått tariffavtale, er det tillitsvalgte som kan inngå slik avtale på vegne av de ansatte.

Videre forstår arbeidstakerorganisasjonene loven slik at i de tilfeller det foreligger avtale med tillitsvalgte etter aml § 10-5 (2) om gjennomsnittsberegning av alminnelig arbeidstid der arbeid også utføres på søndager, må arbeid på søndager anses regulert gjennom denne avtalen. Det innebærer at arbeidsgiver ikke kan inngå avtale med den enkelte arbeidstaker som er omfattet av avtalen med de tillitsvalgte om en annen plassering av søndagsarbeid.

Gjennomsnittsberegning av søn- og helgedager kan gjøres for en periode på *inntil* 26 uker. Gjennomsnittsberegning av søn- og helgedagene for en så lang periode som 26 uker anbefales ikke, idet dette kan gi langt færre fridager enn etter lovens hovedregel, se eksempel på side 11.

Viktig:

I de tilfeller det er ønskelig å gjennomsnittsberegne søn- og helgedager, skal slik avtale inngås med tillitsvalgte.

Arbeidstakerorganisasjonene anbefaler at avtaleperioden begrenses til den enkelte høytid. Dette for å sikre medlemmene tilstrekkelig fritid på lik linje med arbeidstakere som ikke arbeider i turnus.

F1, F2, F3, F4 og F5 - markering

For mange år tilbake ble KS og arbeidstakerorganisasjonene enige om å bruke egne symboler (F1, F2, F3, F4 og F5) for å markere og skille de ulike fridager i forbindelse med turnus- og høytidsplaner. Da sykehusene i 2002 ble overført fra KS tariffområde til tariffområdet Navo, nå Spekter, ble denne praksis videreført. Arbeidsmiljøloven inneholder ingen bestemmelse om å markere ulike fridager i en turnusplan.

F1 – Ukefridag

Den lovbestemte ukentlige fridagen etter aml § 10-8 (2). Slik fridag skal strekke seg over 35 timer i løpet av sju dager, evt. 28 timer dersom det er avtalt unntak iht. aml § 10-8 (3). Disse fridager skal være innarbeidet i den løpende turnusplanen.

\

F2- Ekstra ukefridag

Fridag som oppstår ved at arbeidstiden fordeles på gjennomsnittlig 5 dagers uke. Ekstra ukefridag skal fortrinnsvis legges i sammenheng med den ukentlige lovbestemte fridag (F1). Det er ingen krav til lengden av slik fridag.

F3 – Helgedagsfri

Arbeidsmiljølovens hovedregel er at alle så vidt mulig skal ha fri på søn- og helgedager. I virksomheter hvor det etter loven er tillatt med søndagsarbeid, skal arbeidstakeren som har utført søn- og helgedagsarbeid ha arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn. Slik fritid gis uten trekk i lønn. Det kan gis fritid utover dette. Fritid som gis på helgedager pga. lovens minimumsbestemmelser markeres med F3.

F4 – Godtgjøringsfri

Kompenasjon for arbeid på helge- og høytidsdager kan i stedet for betaling helt eller delvis avspaseres, se tariffavtalen. Slik(e) fridag(er) markeres ofte med F4.

F5 – Erstatningsfridag

Dersom lovbestemt fridag (F1) etter den opprinnelige turnusplanen faller på en helge- eller høytidsdag mellom to søndager, skal det i henhold til tariffavtalen gis en ekstra fridag, eventuelt utbetales ordinær daglønn. Slik fridag markeres som erstatningsfridag med F5.

Vær oppmerksom på at F5 ikke gjelder for arbeidstakere i Oslo kommune. Se tariffavtalen for egne bestemmelser. Staten har også egne bestemmelser her.

Ulike måter å utarbeide turnus i forbindelse med helg og høytid

Her vises noen eksempler på hvordan fritiden i forbindelse med helg og høytid kan fordeles avhengig av om man velger å benytte hovedregelen i aml § 10-8 (4), dvs. påfølgende søn- og helgedag fri (A1), benytter unntaksregelen om gjennomsnittsberegning av søn- og helgedagene (B1 og B2) eller en kombinasjon av disse reglene (A2).

Eksempel A1: Arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn

Hovedregel - Aml § 10-8 (4) andre setning:

"arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn"

Med utgangspunkt i grunnturnus utarbeides en høytidsturnus over en periode på 3 uker. Ekstra fridager i forbindelse med søn- og helgedager settes inn i grunnturnus som nå blir høytidsturnus.

Påske																					
	Uke 1							Uke 2							Uke 3						
Nr	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S
1	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	D	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1
2	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	F3	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1

Linje 1 er arbeidstid i grunnturnus.

Linje 2 er påsketurnus hvor ekstra fridager er satt inn.

Forklaring på påsketurnus etter aml hovedregel:

- Arbeidstaker jobber på søndag i uke 1. Følgende "rød" dag er skjærtorsdag i uke 2 som arbeidstaker har krav på fri. Dagen markeres med F3 i linje 2.
- Arbeidstaker har fri i grunnturnus på fredag i uke 2 som er langfredag. Fridagen beholdes.
- Arbeidstaker har fri i grunnturnus på søndag i uke 2 som er 1. påskedag. Fridagen beholdes.
- Jobber i grunnturnus på mandag i uke 3 som er 2. påskedag. Jobber også denne dagen i påsketurnusen.
- Har fri i grunnturnus på søndag i uke 3. Denne fridagen er følgende "rød" dag etter jobb på 2. påskedag, og skal derfor være fri.

Det er ikke gjort endringer i grunnturnus ut over å sette inn en ekstra fridag (F3) på skjærtorsdag. Turnusen krever derfor ingen ny avtale med tillitsvalgte.

NB! I eksemplet her får arbeidstaker en ekstra fridag i forhold til grunnturnusen, totalt fri 4 "røde" dager. Arbeidstaker kan få ytterligere fri ved at det gis F4.

Eksempel A2: Hovedregel i kombinasjon med unntaksregel

Aml § 10-8 (4) andre setning:

"- arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn."

Aml § 10-8 (4) tredje setning:

"- arbeidstidsordning som i gjennomsnitt gir arbeidstaker arbeidsfri annenhver søn- og helgedag -".

Med utgangspunkt i grunnturnus utarbeides en høytidsturnus over en periode på 3 uker. Ekstra fridager i forbindelse med søn- og helgedager settes inn i grunnturnus som nå blir høytidsturnus. Deretter flyttes disse fridagene for å oppnå samlet fritid.

Påske																					
	Uke 1							Uke 2							Uke 3						
Nr	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S
1	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	D	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1
2	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	F3	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1
3	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	F3	F	F	F1	D	A	D	D	D	F	F1
4	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	A	D	F	F	F1	F3	A	D	D	D	F	F1

Linje 1 er arbeidstid i grunnturnus.

Linje 2 er påsketurnus hvor ekstra fridager etter § 10-8 (4) andre setning er satt inn.

Linje 3 og 4: F3 dagen er flyttet (F3 på skjærtorsdag mot F3 på 2. påskedag) og samtidig er A-vakt på 2. påskedag byttet til D-vakt skjærtorsdag (Byttet "rød" mot "rød")

Forklaring på påsketurnus ved kombinasjon av lovens hovedregel og unntak:

Arbeidstakeren ønsker å ha fri siste del av påsken. For å få til dette må vedkommende arbeide to påfølgende "røde" dager (søndag i uke 1 og skjærtorsdag) noe som krever skriftlig avtale etter § 10-8 (4). I tillegg er det foretatt bytte av vakter som forutsetter ny skriftlig avtale med tillitsvalgte, jf. aml. § 10-5 (2).

Påsketurnus utarbeidet etter aml hovedregel i kombinasjon med unntaksregelen i § 10-8 (4) innebærer at arbeidstaker får en ekstra fridag samtidig som fridagene tas ut samlet.

NB! I eksemplet her får arbeidstaker en ekstra fridag i forhold til grunnturnusen, totalt fri 4 "røde" dager, som i eksempel A1. Arbeidstaker kan få ytterligere fri ved at det gis F4.

Eksempel B1: Fri halvparten av søn- og helgedagene i løpet av 3 uker

Unntaksregel - Aml § 10-8 (4) tredje setning:

"- arbeidstidsordning som i gjennomsnitt gir arbeidstaker arbeidsfri annenhver søn- og helgedag -".

Påske																					
	Uke 1							Uke 2							Uke 3						
Nr	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S	M	T	O	T	F	L	S
1	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	D	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1
2	A	A	D	F1	A	D	D	F	A	D	D	F	F	F1	A	A	D	D	D	F	F1

Linje 1 er arbeidstid i grunnturnus

Linje 2 er påsketurnus

Forklaring på påsketurnus ved kombinasjon av lovens hovedregel og unntak:

Påsketurnus innebærer arbeid to røde dager etter hverandre (søndag i uke 1 og torsdag i uke 2). Dette forutsetter skriftlig avtale om gjennomsnittsberegning av de røde dagene etter § 10-8 (4). I påsketurnusen har arbeidstakeren fri halvparten av de røde dagene (6:3). Arbeidstakeren får med dette *ingen* ekstra fridager (F3) i forhold til grunnturnus.

NB! I eksemplet her får arbeidstaker 3 fridager, dvs. ingen ekstra fridager i forhold til grunnturnusen. Arbeidstaker kan få ekstra fri ved at det gis F4.

Sammenlign med eksemplene på side 8 og 9 som gir 4 "røde" dager fri.

Eksempel B2: Fri i gjennomsnitt annenhver søn- og helgedag over 26 uker

Unntaksregel - Aml. § 10-8 (4) tredje setning:

"Arbeidsgiver og arbeidstaker kan skriftlig avtale en arbeidstidsordning som i gjennomsnitt gir arbeidstaker arbeidsfri annenhver søn- og helgedag over en periode på 26 uker, likevel slik at det ukentlige fridøgn minst hver tredje uke faller på en søn- eller helgedag."

Enkelte arbeidsgivere tilbyr avtale om gjennomsnittsberegning av søn- og helgedagene for en periode på hele 26 uker. Deretter omarbeides turnusplanen i sin helhet basert på denne avtalen. Slik avtale kan imidlertid medføre at arbeidstaker i turnus må arbeide uforholdsmessig mange søn- og helgedager sammenlignet med hva dagarbeidere gjør. Arbeidstakerorganisasjonene fraråder derfor sterkt å inngå avtaler om gjennomsnittsberegning for en så lang periode og begrunner det i følgende eksempel:

26 uker	= 26 søndager
10 helge- og høytidsdager (normalt pr. år)	= <u>10 dager</u>
Sum	= 36 "røde dager"

Arbeidsfri hver annen søn- og helgedag, § 10-8 (4) andre setning, unntaksregelen, gir 36 "røde" dager:2 = 18 "røde" dager

En turnus hvor det arbeides tredje hver helg gir 26 uker:3	= ca. 8 "røde" dager
+ 10 helge- og høytidsdager	= <u>10 dager</u>
<u>Sum arbeid på søn- og helgedager</u>	= <u>18 "røde" dager</u>

Avtalen vil i dette tilfellet medføre at arbeidstaker kan settes til å jobbe alle årets helge- og høytidsdager. De får dermed *ingen* F3 dager.

NB! I eksemplet her får arbeidstaker ingen helge- og høytidsdager fri.

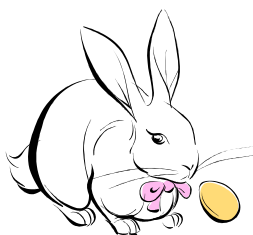
Arbeidstaker i turnus kan med andre ord bli pålagt å arbeide alle "røde" dager i høytidene mens dagarbeidstakere har alle disse dagene fri.

Arbeidstakerorganisasjonene fraråder tillitsvalgte å inngå avtale på disse vilkår.

Fremgangsmåte ved utarbeiding av høytidsturnus

Med utgangspunkt i grunnturnus utarbeides en høytidsturnus over en periode på for eksempel 3 uker. Nødvendig bemanning som faller inn under tidspunktet for høytidsturnusen fastsettes. Fri på søn- og helgedager (F3-dager) beregnes med utgangspunkt i grunnturnus. Det gjøres på følgende måte:

- Fridagene fastsettes ut fra prinsippet om at *"Arbeidstaker som har utført søn- og helgedagsarbeid skal ha arbeidsfri følgende søn- og helgedagsdøgn."*, jf aml § 10-8 (4).
- For å få sammenhengende fritid i høytiden ønsker enkelte arbeidstakere å samle fridagene mot å arbeide flere søn- og helgedager etter hverandre. Planlagt arbeid på to søn- og helgedager etter hverandre forutsetter skriftlig avtale med arbeidsgiver. I virksomheter hvor det er inngått tariffavtale, er det tillitsvalgte som kan inngå slik avtale på vegne av de ansatte, se mer om dette på side 6.
- Arbeid på helge- og høytidsdager kan enten kompenseres i form av timelønn + 1/3 timelønn eller helt eller delvis avspaseres, jf. tariffavtalen. Avspasering (F4) kan da legges i tilknytning til de øvrige fridager i høytidsturnusen i den grad behovet for bemanning og tilgang på kvalifiserte vikarer tillater dette. Det samme gjelder avspasering eller betaling plassering av erstatningsfridag (F5 for F1). Dette må drøftes med den enkelte arbeidstaker.
- Ved å samle fridager etter punktene over kan den enkelte turnusarbeidstaker få mange sammenhengende fridager i høytiden.
- Dersom tildeling av fritid i forbindelse med høytiden innvirker på minimumsbemanningen løses dette ved leie av vikarer.
- Ny turnus for de 3 ukene utarbeides i samarbeid med tillitsvalgte. Til slutt inngår arbeidsgiver og tillitsvalgte på arbeidsplassen skriftlig avtale om høytidsturnus, jf. aml § 10-5 (2).

Oppsummering:

- En høytidsturnus som arbeidstaker er fornøyd med gir økt trivsel og medarbeidertilfredshet, bidrar til et godt arbeidsmiljø og kan medføre at sykefraværet reduseres.
- Arbeidet med utarbeidelse av høytidsturnus bør starte i god tid og bør skje i samarbeid mellom arbeidsgiver og tillitsvalgt.
- Tillitsvalgt bør innhente informasjon om medlemmenes ønsker og behov med hensyn til arbeid og fritid i høytiden.
- For å kunne gjennomsnittsberegne søn- og helgedagene i en turnusplan må arbeidsgiver inngå skriftlig avtale med tillitsvalgte.
- Arbeidstakerorganisasjonene anbefaler at avtaleperioden begrenses til den enkelte høytid for å sikre medlemmene tilstrekkelig fritid på lik linje med arbeidstakere som ikke arbeider i turnus.
- Omarbeidelse av grunnturnus/utarbeidelse av en egen høytidsturnus i forbindelse med høytider krever skriftlig avtale med tillitsvalgte.

